Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto
Jyväskylä University Digital Archive

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.

Author(s): Kotilainen, Sofia

Title: Förtroende och andra former av symboliskt kapital i fadderskapsstrategier

Year: 2012

Version:

Please cite the original version:

Kotilainen, S. (2012). Förtroende och andra former av symboliskt kapital i fadderskapsstrategier. Historisk Tidskrift för Finland, 97(3), 295-326. https://journal.fi/htf/issue/view/3510

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

SOFIA KOTILAINEN

Förtroende och andra former av symboliskt kapital i fadderskaps-strategier

Valet av ett barns faddrar har genom tiderna varit ett strategiskt medel för att upprätta sociala nätverk. I den här uppsatsen granskar jag på vilket sätt olika former av immateriellt symboliskt kapital, i synnerhet förtroende och anseende, påverkade hur faddernätverken uppstod och upprätthölls bland barn på landsbygden från 1700-talets början till mitten av 1950-talet.[1] Frågan lyder: vilka slags strategier kunde man använda för att investera i symboliskt kapital via fadderskap och varför valde man just dessa strategier? Vilka slags lång- eller kortsiktiga målsättningar kunde man uppnå genom fadderskapsstrategier? Utöver detta diskuterar jag även några metodfrågor som förknippas med forskning kring fadderskapsrelationer, och som inte tidigare har problematiserats på ett motsvarande sätt.[2]

Fadderskap är ur historieforskningens synvinkel ett tämligen universellt fenomen och lämpar sig därmed i synnerhet för undersökningar med ett jämförande grepp. De sociala formerna för fadderskapet varierar ändå beroende på tid och lokala förhållanden. Seder och bruk kring fadderskapet har i praktiken varierat t.o.m. bland befolkningen i samma land. Inom den europeiska forskningen kring fadderskapets historia har man allt mer under de senare årtiondena koncentrerat sig på

1. Uppsatsen baserar sig på två föredrag som jag höll under Nationella historieforskningsdagarna den 22 oktober 2010 och vid det IX Gustav Vasa-seminariet den 14 juni 2011. Konferenserna arrangerades av Institutionen för historia och etnologi vid Jyväskylä universitet.
2. I den här uppsatsen har jag valt att begränsa mitt perspektiv till att enbart omfatta tiden fram till och med dopet, varvid frågor som rör fadderskapets fortsatta utveckling till dess att gudbarnet blivit vuxet, faller utanför avgränsningen.

att studera fadderskapsinstitutionens sociala betydelse, de möjligheter till olika handlingsstrategier som fadderskapet ger upphov till samt den därpå följande växelverkan inom olika sociala nätverk. Forskningen har i första hand koncentrerat sig på källmaterial från katolska länder och har för det mesta täckt förhållandevis korta tidsperioder eller begränsade kohorter av döpta barn.[3] Däremot har ämnet bara knapphändigt studerats över längre, enhetliga perioder med hjälp av finländskt källmaterial och med tonvikt på de symboliska resurserna.[4] Särskilt intressant är att följa vad som hände med fadderskapets sociala nätverk om individen förlorade sitt sociala anseende och förtroende. I denna uppsats studerar jag hur barnets fadderskapsnätverk påverkades i fall där föräldrarna hade förlorat sitt goda namn inom samfundet. För att komma åt fenomenet lyfter jag fram de fadderstrategier som mödrar till utomäktenskapliga barn använde sig av. På så vis uppstår även en genushistorisk infallsvinkel på valet av faddrar och fadderskapets betydelse för samfundet. Jag granskar vilka medel som kunde användas i dessa situationer för att bevara de gamla nätverken eller skapa nya. Vem tydde kvinnan sig till i vardagen då hennes anseende hade satts på spel eller redan förlorats, d.v.s. i en situation då hon ur samhällets synvinkel löpte risk att marginaliseras?

I den här uppsatsen undersöker jag faddernätverk på landsbygden från 1700-talets början till mitten av 1950-talet. Undersökningen behandlar ett område i norra delen av Mellersta Finland. De viktigaste källorna består av församlingsarkiv samt den personhistoriska databas

3. T.ex. Guido Alfani, *Fathers and Godfathers: Spiritual Kinship in Early-Modern Italy*, Catholic Christendom, 1300–1700 (Farnham 2009); Gisli Agust Gunnlaugsson & Loftur Guttormsson, 'Cementing alliances? Witnesses to marriage and baptism in early nineteenth-century Iceland', *The History of Family* 5 (2000:3), s. 259–272; David Warren Sabean, *Kinship in Neckarhausen, 1700–1870,* Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology (Cambridge 1998).
4. Se t.ex. Jarkko Keskinen, 'The chosen ones: Godparent relation as a complementary networking strategy in merchant community of Pori, 1765–1820', Deborah Simonton & Anne Montenach (eds.), *Gender in European town: Female Agency in Eighteenth-century Urban Economy* (under utgivning); Sofia Kotilainen, *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*, Bibliotheca Historica 120 (Helsinki 2008); Kari-Matti Piilahti, *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, taloudellis-ekologiset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa* 1630–1750, Bibliotheca Historica 106 (Helsinki 2007); Kari-Matti Piilahti 'Climbing up the social ladder: Godparental patterns among new entrants into the business elite in Finland in the nineteenth century', *The History of the Family* 17 (2012:1), s. 51–76.

som jag sammanställt utgående från dessa.[5] För att analysera det omfattande ursprungliga källmaterialet har jag använt mig av en genealogisk metod.[6] Ur källorna har jag samlat ihop olika personuppgifter och biografiskt material som ger information om sockenbornas levnadsskeden. Dessa miniatyrbiografier över en förhållandevis stor grupp människor kan tillsammans ge en bild av seder och bruk i samband med fadderskap under den undersökta perioden. Den biografiska databas som jag sammanställt innehåller sammanlagt ca 9 000 ättlingar från de släkter som jag studerat. Av dessa har jag mer ingående gått igenom dopuppgifterna för ca 4 500 barn som döpts i Kivijärvi församling och i synnerhet analyserat personnamn, fadderskapsrelationer och annan information som nämns i samband med dopet.[7] Förutom församlingarnas doplängder med uppgifter om födda och döpta barn har jag även utnyttjat andra källor ur kyrkornas arkiv samt muntliga minnesuppgifter. Dessutom har jag jämfört de närmare undersökta dopuppgifterna med uppgifterna för alla de ca 25 000 barn som döptes i området under perioden.[8]

Till sin karaktär är detta källmaterial väldigt varierande. Uppgifterna i doplängderna anger ofta inte om faddrarna var släkt eller grannar till föräldrarna. Forskaren måste därför granska fadderrelationerna med hjälp av en kollektivbiografisk forskningsmetodik för att försöka komma på det klara med grunderna för valet av faddrar. En särskild fördel med den genealogiska metoden är möjligheten att inhämta upplysningar om det döpta barnets släkt på mödernet, eller om dess föräldrars släkter på mödernet, då man exempelvis studerar olika förnamn som gått i arv. Dylika släktskapsförhållanden framgår inte lika direkt av kyrkböckerna som exempelvis patronymikon eller släktnamn. I det aktuella området gick de sistnämnda i enlighet med östfinsk tradition i arv efter fadern.

---

5. Släktforskningsmaterial (SUKU): De kollektivbiografiska databaserna över släkterna Hakkarainen och Kotilainen från Kivijärvi är sammanställda utgående från en samling källor som består av bl.a. födelse- och doplängder, konfirmationslängder, flyttlängder och övriga historieböcker från Kannonkoski, Kinnula, Kivijärvi och Viitasaari församlingars arkiv. Databaserna är sammanställda av Sofia Kotilainen.
6. Se Sofia Kotilainen, 'The Genealogy of personal Names: towards a more productive method in historical onomastics', *Scandinavian Journal of History* 36 (2011:1), s. 44–64.
7. För närmare upplysningar om hur databaserna sammanställts och hur de är uppbyggda, se Sofia Kotilainen, *Suvun nimissä*, s. 26–44.
8. Födelse- och doplängd för åren 1737–1959, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv.

Många seder och bruk inom allmogen framstår ofta, p.g.a. det sätt på vilket minnesuppteckningarna samlats in, som mer oföränderliga och statiska än de nödvändigtvis var vid tiden för upptecknandet av uppgifterna.[9] Därför är det nödvändigt att förhålla sig kritiskt till de muntliga uppgifterna även om man rent generellt kan konstatera att många av sederna i samband med namngivning och barndop och de föreställningar som förknippas med dessa var tämligen långlivade och att de förändrades långsammare än en del andra seder och bruk inom samfundet. Minnesuppteckningarna förmedlar å andra sidan i högre grad än kyrkböckerna upplysningar om sådana tänkesätt, attityder och värderingar som inte nedtecknades på ett synligt sätt i myndigheternas dokument.

Utöver den breda kvantitativa analysen av källmaterialet har jag även utfört en kvalitativ analys. Med hjälp av den kvantitativa metoden granskar jag de generella tendenserna över längre tidsperioder. Detta ger en allmän bild av samfundet och dess seder samt hur dessa förändrats genom århundradena. Den kvalitativa undersökningen berättar däremot om enskilda aktörers sätt att tänka, men också om den allmänna mentaliteten inom samfundet, d.v.s. de gemensamma värderingar, uppfattningar och föreställningar som ofta i bakgrunden påverkade enskilda handlingar och val. En parallell tillämpning av dessa två metoder är nödvändig för att skapa en mer mångdimensionell bild av hur fadderskapsstrategierna bildades och möjliggör säkert också en mer verklighetsnära bild. Ett forskningsmaterial som sträcker sig över en lång tidsperiod som omfattar flera generationer erbjuder en möjlighet till en systematisk långtidsanalys av faddervalen. Detta är särskilt viktigt med tanke på att samhälleliga värderingar, t.ex. vad som kan betraktas som symboliskt kapital, ofta förändras långsamt. I den här uppsatsen koncentrerar jag mig emellertid i synnerhet på att granska förändringarna i fadderskapssederna ur ett metodiskt perspektiv. För att belysa sådana situationer där förtroende var exceptionellt viktigt för fadderskapsrelationerna lyfter jag fram några exempelfall.

En central hedersbetygelse som ofta förekommer i samband med fadderskap och dop är sedvänjan att låta barnet få samma namn som en släkting, vän eller fadder. Då man studerar denna sedvänja måste

9. Beträffande insamlingstekniken för minnesuppteckningarna från det undersökta området, se Sofia Kotilainen, *Suvun nimissä*, s. 39–41.

man vara uppmärksam på att stavningen av förnamn kunde variera mycket från 1700-talet fram till mitten av 1900-talet, beroende på vem som sammanställt kyrkböckerna. Det är därför viktigt att de olika namnformerna som använts i källorna på något sätt går att jämföra med varandra. För att upptäcka om ett barn fått samma namn som sin fadder, har jag därför även undersökt vilka olika namnvarianter som i lokalsamhället använts om samma person under undersökningsperioden, och jag har beaktat alla de olika namnvarianter som i praktiken användes för samma finskspråkiga förnamn. De finskspråkiga förnamnen förekommer ofta i många olika varianter i dokument från olika tidsperioder – variationen beror inte minst på att många präster talade och skrev på svenska inte enbart under den tid då Finland hörde till Sverige utan också länge där efter. T.ex. kunde det finska namnet Kustaava, som vanligen förkortades till Taava bland allmogen, antecknas i kyrkböckerna i den svenska formen Gustafva eller Gustava. Det finska namnet Erkki kunde i äldre dokument skrivas Eric, Erich, Erick, Ericus eller Erik, medan varianten Eerikki förekom under senare decennier. För att hitta olika namnvariationer som använts om samma person har jag redan i min tidigare forskning systematiskt gått igenom olika källor från lokalsamhället (t.ex. församlingens dokument, domböcker, platsnamn, minnesuppgifter och gravstensinskriptioner) och jämfört olika sätt att skriva den finskspråkiga befolkningens förnamn.[10]

När man studerar symboliskt kapital i samband med fadderskapsrelationer bland landsbygdsbefolkningen måste man förena upplysningar som samlats in från många olika källor. Symboliskt kapital såsom förtroende, eller upplysningar om faddrarnas karaktärer, kan inte utläsas direkt ur de källor som står till buds. Detta är en central orsak till att fadderskapets symboliska betydelser tidigare har undersökts i mindre utsträckning än mer kvantitativa frågor såsom faddrarnas antal, könstillhörighet eller andra liknande upplysningar som framgår

10. Beträffande variationer av förnamn och olika stavningsvarianter, se vidare Sofia Kotilainen, *Suvun nimissä*, Bilaga 5. Angående olika varianter av förnamn i källorna och olika sätt att stava förnamn i publikationer om kollektivbiografisk forskning, se även Sofia Kotilainen, '1700- ja 1800-luvulla syntyneen suomenkielisen väestön etunimien kirjoittamisesta', *Sukutieto* 28 (2011:4), s. 4–7; Sofia Kotilainen, 'National language policy at the local level: the realization in practice of language legislation concerning the Finnish language in the late 19th century', Pasi Ihalainen, Mia Halonen & Taina Saarinen (eds.), *Multisited Language Policy Discourse: Finland and Sweden in Interdisciplinary Focus* (working title). Opublicerat manuskript för artikel.

direkt av källorna, även om ämnet just p.g.a. att det förblir osynligt i källorna skulle vara värt att undersöka närmare. Forskaren kan i stället dra slutsatser utgående från den information som indirekt framgår av källorna. Genom att utnyttja den genealogiska metoden blir det möjligt att undersöka de olika formerna av symboliskt kapital och producera ny kunskap om ämnet. Förtroende är intressant både som en form av symboliskt kapital och som en bakgrundsfaktor vid valet av faddrar för ett utomäktenskapligt barn. De olika symboliska faktorernas betydelse för dessa val borde rent allmänt sett studeras närmare eftersom de avslöjar en hel del om hur olika nätverk inom samfundet uppstod.

Förtroende i fadderskapsrelationer

Fram till mitten av 1900-talet fanns det inom landsbygdsbefolkningen många symboliska resurser kopplade till fadderskapet som kunde vara till nytta vid upprättandet av nätverk inom samfundet. Före det finländska välfärdssamhällets uppkomst var dessa skyddsnätverk särskilt viktiga för de småbarnsfamiljer som saknade andra former av ekonomisk säkerhet än en nära relation till vissa utvalda medlemmar av det lokala samfundet. Andra former av kapital, t.ex. socialt eller kulturellt kapital, kan betraktas som underkategorier av symboliskt kapital. Till det sociala kapitalet kan man t.ex. räkna sedvänjor och normer inom samfundet, nätverk mellan de olika aktörerna och förtroende. Dit hör också sådana resurser som främjar den sociala växelverkan mellan samfundets olika medlemmar och de olika målsättningarna för den sociala samverkan. En central sådan symbolisk resurs är förtroende. Förtroende är en resurs som jämnar ut de oförutsägbara faktorernas inverkan i samhällslivet och medför en större förutsägbarhet inom de sociala relationerna. Särskilt det tidigmoderna landsbygdssamfundets sociala relationer styrdes vid sidan av förtroende även av ett bestämt hierarkiskt system som påverkade samverkan mellan de olika stånden och sociala grupperna. Kulturellt kapital kan för sin del innebära exempelvis kunskap om de rätta sociala handlingsmönstren eller någon annan form av kunskapskapital. Många av det symboliska kapitalets kategorier – såsom förtroende eller personligt rykte – kunde med tiden bli ”ärftliga” och överföras från en generation till en annan.[11] En släkt kunde t.ex. förknippas med ett visst rykte eller eftermäle.

11. James S. Coleman, 'Social capital in the creation of human capital', *The American*

Tack vare tidigare historisk och etnologisk forskning känner man redan till vilka egenskaper som uppfattades som viktiga då finländska familjer valde faddrar för sina barn. Utgående från den forskning som utförts med hjälp av minnesuppteckningar kan man konstatera att fadderskapsrelationerna omfattade ett mått av förtroende som också påverkade faddervalen. Minnesuppgifterna beskriver ofta orsakerna till att man hyste förtroende för den person som utsetts till fadder. Dessutom kan man anta att det kvantitativa materialet på en allmän nivå ger en uppfattning om vilka personer som ur föräldrarnas synvinkel sett kunde betraktas som mest förtroendeingivande. Eftersom en person som utsågs till fadder i allmänhet skulle vara pålitlig utsågs även just sådana personer som ingav förtroende oftast till faddrar. Samtidigt är det också möjligt att studera i vilken mån symboliska respektive mer konkreta former av kapital värdesattes vid valet av faddrar och på vilket sätt dessa kapitalformer vägdes mot varandra.

För att kunna införskaffa kunskapskapital krävdes inom landsbygdssamhället under den period som jag undersöker, en möjlighet att lära sig läsa och skriva samt studera, vilket ännu var ovanligt i exempelvis de norra delarna av Mellersta Finland fram till mitten av 1800-talet.[12] I samband med dopet behövde föräldrarna finna kunskap om ett lämpligt namn för barnet och passande faddrar. Sådana uppgifter kunde emellertid inhämtas genom muntlig information och krävde därför inte någon aktiv läskunnighet. Däremot kunde dessa val ur det samhälleliga förtroendets synvinkel innefatta en mycket långvarig växelverkan som gav upphov till att förtroende genererades. T.ex. kunde de komplicerade inbördes släktskapsförhållanden som skapats

---

Journal of Sociology 94 (1988), s. 95–120; Pierre Bourdieu, 'The forms of capital', J. G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (Westport, CT 1986[1983]), s. 241–258; James S. Coleman, 'Social capital in the creation of human capital', *The American Journal of Sociology* 94 (1988), s. 95–120; Diego Gambetta, 'Can We Trust Trust?', Diego Gambetta (ed.), *Making and Breaking Cooperative Relations*, electronic edition (Oxford 2000), s. 213–237; Barbara A. Misztal, *Trust in Modern Societies: The Search for the Bases of Social Order* (Cambridge 1998[1996]), s. 12, 16–17; Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* (New York 2000).

12. Kotilainen, *Suvun nimissä*, s. 274–275; Sofia Kotilainen, 'From religious instruction to school education: elementary education and the significance of ambulatory schools in rural Finland at the end of the 19th century', Mette Buchardt, Pirjo Markkola & Heli Valtonen (eds.), *Education, State and Citizenship: A Perspective on the History of the Nordic Welfare States* (under utgivning).

mellan sockenborna över flera generationer utgöra en källa till sådant långvarigt symboliskt kapital.[13] Däremot kunde en del andra sociala relationer inledas snabbt. Detta skedde särskilt om en från förut okänd person erbjöds att bli fadder. Ett av målen med en sådan handling var att skapa en mer långvarig relation till denna person. Fadderskapet förutsatte nämligen i princip att faddern på nära håll skulle följa med sitt gudbarns liv – åtminstone under de kommande ca femton åren, tills barnet genomgått skriftskolan och blivit konfirmerat.

I ett samhälle som präglades av en patriarkalisk hierarki[14] kunde även könstillhörighet utgöra en form av symboliskt kapital som kunde vara till nytta i olika relationer inom samhället. För det mesta hade män betydligt fler möjligheter än kvinnor att få olika former av samhälleliga förtroendeuppdrag eller ta del av nätverk som överskred de olika samhällsklassernas gränser.[15] Fadderskap var ändå en sådan form av samhällelig relation som tillhörde det vardagliga livet och könstillhörighet var inte nödvändigtvis lika avgörande som om det handlat om exempelvis en offentlig tjänsteställning eller ett offentligt uppdrag.

Förtroende förutsatte framför allt en ömsesidig växelverkan inom de sociala nätverken. Inom det tidigmoderna landsbygdssamhället var de sociala relationerna, liksom de allmänna beteendenormerna, oersättliga inte bara för att upprätthålla ett fungerande samhälle utan även för att upprätthålla den kollektiva identiteten inom de olika samhällsgrupperna. De utgjorde ett element av förutsägbarhet och varaktighet i de i övrigt föränderliga och osäkra sociala relationerna. Då man studerar fadderskapsrelationer räcker det vanligtvis inte att granska äktenskapsnätverk: fadderskapsrelationerna utgick visserligen från familje- och släktskapsband, men faddrar rekryterades även bland grannar, vänner och medlemmar ur samma församling samt patronat, beskyddarskap och andra arbetsrelaterade förhållanden. Ofta var personerna kopplade till varandra genom flera av dessa förhållanden.[16] Den starka samhälleliga

13. SUKU.
14. T.ex. Piia Einonen & Petri Karonen (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*, Historiallinen Arkisto 116 (Helsinki 2002).
15. Gudrun Andersson, *Tingets kvinnor och män. Genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal*, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia historica Upsaliensia 187 (Uppsala 1998), s. 31–33, 294–302; Judith Butler, *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous* (Helsinki 2006[1990]), s. 98–100.
16. SUKU.

kontrollen som uppstod då flera av dessa nätverk fungerade parallellt med varandra kunde också hindra andra nätverk från att utvecklas genom att en del av samfundets medlemmar utestängdes.

De allmänna principerna för valet av faddrar liksom faddrarnas uppgifter föreskrevs av kyrkolagen. Den svenska kyrkolagen från 1686 angav formerna för alla fadderskapsrelationer i Finland ända fram till 1860-talet. Även därefter förblev de grundprinciper för valet av faddrar som slogs fast i kyrkolagen mycket likartade under hela forskningsperioden. Enligt lagen skulle faddrarna vara myndiga och bekänna sig till den lutherska tron. De skulle dessutom ha genomgått skriftskolan, vara insatta i kristendomens läror och vara allmänt gudfruktiga samt ha ett gott rykte.[17] Det är uppenbart att det ur lagstiftarnas synvinkel var viktigt att faddrarna på alla sätt var betrodda medlemmar av samhället. I vardagslivet påverkades valet av faddrar däremot även av andra faktorer än de religiösa.

Barnets föräldrar kunde för det mesta fritt välja vem som skulle bli fadder till deras barn. Den viktigaste begränsningen var att den potentiella faddern skulle vara en lämplig kandidat i det lokala samhällets ögon. Det var i princip också frivilligt att ställa upp som fadder. I praktiken styrdes faddervalet ändå av flera outtalade regler. Det var inte brukligt att tacka nej till att bli fadder; ett sådant nekande skulle enligt de folkliga normerna ha varit ”oerhört” och socialt opassande. Ett fadderskap ansågs snarare vara ett tecken på förtroende och ett hedersuppdrag som man gärna tog emot. Fadderskapet var ur den tillfrågade potentiella fadderns synvinkel ett tecken på att han eller hon var samhälleligt betrodd, vilket även framgår av de lokala minnesskildringarna.[18]

Valet av faddrar motiverades av många kriterier som var förknippade med en smidig samhällsfunktion. De olika stånden och olika

17. Lahja-Irene Hellemaa, Anja Jussila & Martti Parvio (toim.), *Kircko-Laki ja Ordningi 1686*. Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta [KLO], Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 444 (Helsinki 1986), III Lucu, V §; *Kirkkolaki Suomen Suuriruhtinaanmaan evankelis-luhterilaiselle kirkolle: annettu Joulukuun 6 p:nä 1869* [KL] (Helsinki 1901[1869]), s. 13, 5. luku, 42. §; Pentti Lempiäinen, *Pyhät toimitukset*, 4. uudistettu painos (Helsinki 2004), s. 46.
18. Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely [Allmän förfrågan om den folkliga kyrkligheten], 3a, Kannonkoski, Finska Litteratursällskapet (SKS), Helsingfors, Folkminnesarkivets ljudbandssamling; Intervjuer (Sofia Kotilainen, 1.2.2006): H3. Kvinna. Född på 1920-talet i Kivijärvi. Ättling till släkterna Hakkarainen och Kotilainen; Nils-Arvid Bringéus, ’Svenska dopseder’, *Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok* 1971, s. 68.

sociala grupper kunde i detta sammanhang ha olika principer för hur faddrarna valdes. En princip som var gemensam för alla samhällsgrupper var den gamla sedvänjan att det skulle finnas minst en person av vartdera könet bland faddrarna: faddrarna skulle ju fungera som barnets ”reservföräldrar”. Med tanke på barnets framtid valde man därför ofta ett gift par till faddrar.[19] Ifall barnet skulle ha blivit föräldralöst, eller om föräldrarna av någon annan anledning inte skulle ha klarat av att sörja för barnets vård och fostran, skulle denna uppgift i praktiken ha överförts till faddrarna eller barnets släktingar. En viktig motivering vid valet av faddrar var därför uttryckligen att de ansågs kapabla att ta på sig ansvaret för barnets uppfostran. Sedan gammalt uppfattades faddrarna som dopbarnets ”andliga föräldrar”.[20] I den ursprungliga kristna urkyrkan, innan fadderskapet började uppfattas som en uppgift för personer som inte hörde till den närmaste familjen, kunde barnets föräldrar i själva verket också bli dess faddrar.[21]

Under medeltiden uppfattades fadderskapet i den finska riksdelen, så väl som i det svenska riket i övrigt, som ett andligt släktskap, och enligt den katolska kyrkans lagar rådde det förbud mot äktenskap mellan fadder och gudbarn.[22] P.g.a. förbudet strävade man efter att begränsa antalet faddrar för att inte allt för många överflödiga äktenskapshinder skulle uppstå mellan personer som inte egentligen var besläktade i biologisk bemärkelse. Detta skedde särskilt i Sverige där de förhållandevis låga befolkningstalen i längden skulle ha inneburit att det uppstått äktenskapshinder mellan en alltför stor del av befolkningen. Äktenskapsförbudet mellan fadder och gudbarn kritiserades också av Luther.[23] I det dåtida Sverige försvann tanken om det andliga släktskapet i samband med reformationen.[24] Relationen mellan faddrar

19. Lempiäinen, *Pyhät toimitukset*, s. 46–47; Födelse- och doplängd för åren 1737–1959, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv.
20. Aleksi Lehtonen, *Kirkon pyhät toimitukset* (Porvoo 1931), s. 136.
21. O[dd] M[agne] Bakke, *When Children Became People: The Birth of Childhood in Early Christianity* (Minneapolis 2005), s. 232.
22. I äldre svenskt språkbruk benämndes faddrarna *gudfar* och *gudmor* (pl. *gudföräldrar*). Dessa benämningar syftar tydligt på det andliga släktskapet mellan faddrar och gudbarn.
23. Jyrki Knuutila, *Avioliitto oikeudellisena ja kirkollisena instituutiona Suomessa vuoteen 1629*, Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 151 (Helsinki 1990), s. 149–160.
24. Pentti Lempiäinen, *Kastekäytäntö Suomen kirkossa 1500- ja 1600-luvulla*, Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 69 (Helsinki 1965), s. 175. Beträffande andligt och rituellt släktskap, jfr Alfani, *Fathers and Godfathers*; Will Coster, *Baptism and Spiritual*

och gudbarn påminde – vid sidan om relationen mellan föräldrar och barn – även om en annan hierarkisk relation med osymmetrisk maktbalans, d.v.s. förhållandet mellan klient och patron. Fadderskapet uppfattades som ett starkt förenande band mellan barnet och dess faddrar även om dessa inte var släkt med varandra.[25]

Ännu under 1600-talet var fadderns viktigaste uppgifter, förutom att vittna om den döptas tro och om att dopet förrättats i sin rätta ordning, att be för barnet samt antingen hjälpa föräldrarna att fostra barnet eller vid behov själv åta sig detta ansvar i föräldrarnas ställe. Ur kyrkans synvinkel förblev faddrarnas huvudsakliga uppgifter de samma ända fram till 1900-talet.[26] Det brukar antas att faddrarnas andliga betydelse minskade i takt med att t.ex. folkundervisningen utvecklades och religionens betydelse minskade till förmån för en mer sekulär världsuppfattning från och med 1700-talet.[27] I de mest avlägsna och isolerade delarna av den finländska landsbygden spreds en aktiv och allmän läskunnighet (som också omfattade skrivkunnighet) förhållandevis långsamt. År 1880 var det bara 12,6 procent av befolkningen (äldre än tio år) som behärskade både läsning och skrivning. Ungefär 85 procent av samma befolkningsgrupp klarade av att läsa behjälpligt. Skillnaderna var länge stora mellan landsbygden och städerna. I början av 1900-talet kunde en andel som motsvarade knappa 40 procent av befolkningen över 15 år både läsa och skriva.[28] Faddrarnas inflytande som förebilder vid exempelvis läsinlärning var därför viktigt ända fram till slutet av 1800-talet. Från Kivijärvi härstammar en vittnesbörd om faddrarnas viktiga funktion i detta avseende: ”Då man för ett barn till dopet lägger man en bok, en kniv, en pryl, en nål och sådana saker i barnets lindor för att barnet skall lära sig allt möjligt, och om faddrarna läser efter prästen säger man att barnet lär sig läsa. Det finns ett gam-

Kinship in Early Modern England (Aldershot 2002); David Warren Sabean, *Kinship in Neckarhausen, 1700–1870*, s. 142–158.

25. Bringéus, *Svenska dopseder*, s. 67–68; Sabean, *Kinship in Neckarhausen*, s. 23.
26. Lempiäinen, *Pyhät toimitukset*, s. 44.
27. Piilahti, *Aineellista ja aineetonta turvaa*, 237.
28. Kotilainen, *Suvun nimissä*, 273–275; Pirkko Leino-Kaukiainen, ’Kaikki oppis lukemhan ja kriivaroimhan’, Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen (toim.), *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia II, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1266:2, Tiede (Helsinki 2011), s. 347–349.

malt ordspråk som säger: 'Barnet bräs faddern till hälften.'"[29] Faddern var alltså en viktig förebild för sitt gudbarn. På en folklig nivå försvann inte uppfattningarna om vilka uppgifter faddrarna skulle uppfylla lika fort som inom de högre stånden och samhällsklasserna.

Fadderskapsrelationens grund var den uppgift som den lutherska kyrkan tillskrev faddrarna, d.v.s. att vid sidan av föräldrarna ansvara för barnets kristliga fostran. Med tiden utvecklades fadderskapet till en relation som förutsatte att gudbarnet skulle visa respekt för sin fadder och som gav denne rätt att vid behov även ge sitt gudbarn råd i frågor som rörde det världsliga livet. Ännu i början av 1900-talet ansåg man i Kivijärvi att: "faddern och barnets förhållande var som förhållandet mellan barn och föräldrar; fadder skulle hjälpa föräldrarna med barnets uppfostran, ta sig an barnets religiösa fostran och tillrättavisa barnet om han eller hon upptäckte någon form av beteende som inte överensstämde med god sed." Också sedan gudbarnet blivit fullvuxet kunde han eller hon få uppleva att faddrarna "på sätt och vis genom fadderskapet är som släktingar."[30]

Fadderskapet innebar många olika samhälleliga uppgifter med anknytning till barnets uppväxt och andliga fostran också efter att barnet hade blivit döpt. Till fadderns uppgifter kunde också höra att hjälpa barnet med att skapa samhälleliga nätverk med tanke på framtiden. Faddern kunde också bidra med ett beaktansvärt ekonomiskt understöd till sitt gudbarn under hela livet eller låta en del av sin egendom gå i arv till gudbarnet efter sin död. För män innebar fadderskapet dessutom ofta också en form av mästar- och lärlingsrelation oberoende av ståndstillhörighet. Gudsonen kunde sedan han blivit äldre erhålla handledning av sin fadder i samband med att han utbildade sig till

29. Det ursprungliga finskspråkiga citatet lyder: "*Kun ristille lapsia viiään, niin sitte pannaan kirja sinne kapalusten sisään ja puukot ja naskalit ja äimät ja ne semmoset kappaleet, että sitte tulee siitä hyvä tekemään kaikkia ja sitte kun kummit on kummina lapsella, niin sitte joka lukoo papin jälessä, kun lapsia kastetaan, niin se sanotaan että nyt oppii lukemaan. Wanha sananlasku sanoo: 'Puol lasta kummissa'.* Krohn, Kaarle 3585. 1884, Folkminnesarkivets ljudbandssamling, Finska Litteratursällskapet (SKS), Helsingfors.
30. Originalcitaten på finska lyder: "*Kummin ja lapsen suhde oli likinnä lapsen ja vanhemman suhde, kummin tuli olla apuna vanhemmille kasvatustyössä, huolehtia lapsen kristillisestä kasvatuksesta ja ojentaa lasta jos kummi havaitsi jotain mikä ei ollut hyvien tapojen mukaista.*" och "*ovat eräällä tavalla kummiuden kautta sukulaisia*". Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely, 3b, Kannonkoski, Folkminnesarkivets ljudband, SKS, Helsingfors; Intervjuer, H3 (1.2.2006).

något yrke eller någon annan samhällelig uppgift. Detta förhållande kunde också gälla landsbygden, och delvis även utsträcka sig till kvinnor, även om dessa inte på samma sätt kunde inneha regelrätta yrken eller tjänster under tidigmodern tid. En flicka kunde exempelvis lära sig handarbeten eller hushållskunskaper av sin fadder. Hon kunde också på något annat sätt ta del av en vardaglig samvaro genom vilken de kunskaper och många knep som tillhörde kvinnornas ansvarsområden kunde förmedlas från fadder till gudbarn.[31]

Ömsesidigt förtroende var en förutsättning för all verksamhet inom varje samfund under tidigmodern tid. Också valet av faddrar baserade sig i stor utsträckning på ett antagande om vilka personer som ur samfundets synvinkel sett var lämpade för förtroendet att tillsammans med föräldrarna svara för barnets fostran. Valet av faddrar styrdes av det rykte som åtföljde dels barnets föräldrar, dels den tilltänkta faddern, samt av vad som var allmänt känt om båda parterna inom samfundet. Dessutom påverkades valet av samhällelig betroddhet. Detta innebar varje enskild aktörs personliga respektabilitet och övriga egenskaper, vilka sammantaget bildade grunden för den samhälleliga aktning som personen i fråga åtnjöt.[32] Det allmänna ryktet om den person som letade efter en fadder för sitt barn – eller om den blivande faddern – behövde förstås inte alltid vara helt fläckfritt: men även i sådana fall var det nödvändigt att hitta faddrar, för helt utan vittnen var det inte lämpligt att förrätta ett dop. Vilka var de faktorer som förutom i allmänhet även påverkade valet av faddrar i sådana fall?

Valet av faddrar som ett strategiskt beslut inom landsbygdens familjer

Valet av faddrar för ett nyfött barn påverkades ofta i första hand av hur lång tid man hade till sitt förfogande för beslutet. I händelse av ett nöddop måste beslutet ske snabbt och till dopvittnen utsågs då personer som fanns i barnets absoluta närhet, för det mesta personer som fanns i hemmet vid tiden för nöddopet.[33] Ju mer tid som stod till

31. Intervjuer, H3 (1.2.2006). Kvinna. Född på 1920-talet i Kivijärvi. Ättling till släkterna Hakkarainen och Kotilainen.
32. Frank Henderson Stewart, *Honor* (Chicago & London 1994), s. 21; *Vanhan kirjasuomen sanakirja. Toinen osa J–K*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja (Helsinki 1994), s. 769–770.
33. Födelse- och doplängd för åren 1737–1959, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; se även Kotilainen, *Suvun nimissä*, s. 204–209.

föräldrarnas förfogande mellan födsel och dop, desto större möjlighet hade de att planera valet. Det var förstås också möjligt att föräldrarna hade funderat ut vilka personer som skulle bli lämpliga faddrar redan innan barnet föddes. Vem som valdes till fadder var hur som helst inte oväsentligt varken ur föräldrarnas eller ur barnets synvinkel. Trots det kunde man åtminstone under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet också välja att utse en fadder i närheten av den plats där dopet ägde rum, t.ex. i prästgården eller i den bondgård där dopet förrättades. Även en granne kunde av samma anledning erbjudas att bli fadder.[34] I dessa fall var fadderns närvaro vid dopet det viktigaste. De samhälleliga förtroendeuppdrag som fadderskapet innebar kunde för sådana faddrar som av dylika geografiska skäl hade fått flera fadderbarn emellertid lätt stanna vid ett rutinartat bevittnande av dopet. Fadderns skyldigheter som barnets fostrare förverkligades i sådana fall nödvändigtvis inte.[35]

Valet av faddrar påverkades också av hur många faddrar det var brukligt att ett barn skulle få. I det svenska riket var det under medeltiden vanligt med två eller tre faddrar, men den kyrkoordning som tillkom efter reformationen angav inte något exakt antal för hur många faddrar ett barn kunde ha, eller om dessa skulle vara kvinnor eller män. 1686 års kyrkolag nämner i oklara ordalag att ett barn skulle ha ”några” faddrar. I slutet av 1600-talet varierade det brukliga antalet faddrar per barn i de olika församlingarna i Finland. Särskilt inom de högre samhällsgrupperna var det vanligt att ett barn fick mellan sex och åtta faddrar. Inte heller 1869 års kyrkolag angav antalet möjliga faddrar noggrannare.[36] I alla samhällsgrupper bad föräldrarna gärna personer som tillhörde ett högre stånd eller stod högre i den samhälleliga hierarkin än de själva att bli faddrar.[37] En av orsakerna till detta var förmodligen att man hoppades på att en välbeställd fadder skulle

34. T.ex. Födelse- och doplängd för åren 1859–1959, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv.
35. T.ex. Pentti Laasonen, *Pohjois-Karjalan luterilainen kirkollinen kansankulttuuri Ruotsin vallan aikana*, Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 72 (Helsinki 1967), s. 277.
36. KLO, III Lucu, V §; KL, s. 13, 5. luku, 42. §; Lempiäinen, *Pyhät toimitukset*, s. 45–46.
37. Födelse- och doplängd för åren 1737–1890, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; SUKU. Se även Juha Sulin, *Kummivalinnat Hämeenkyrössä vuosina 1720–1850*. Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos, Avhandling pro gradu i Finlands historia (opublicerad 1994), s. 43–50.

ge rikligt med faddergåvor och i förlängningen kanske också andra former av ekonomiskt stöd.[38]

Eftersom det inte angavs något ”maximalt” antal faddrar i kyrkolagen, ledde det till att praxis inom församlingarna kunde variera inte bara lokalt utan också över tid. Antalet påverkades också av vilket stånd eller vilken samhällsgrupp barnets föräldrar tillhörde.[39] Så var även fallet i Kivijärvi socken. En intressant omständighet som framgår av mitt material, och som inte har noterats i tidigare finländsk forskning, är att antalet faddrar varierade i enlighet med när en ny präst tog över tjänsten som kaplan eller kyrkoherde.[40] I släkterna Hakkarainen och Kotilainen fick varje barn till en början fyra faddrar.[41] Fr.o.m. 1823, när kaplan Alexander Dahlström tillträdde sin tjänst, var faddrarna för en tid tre per barn, men fr.o.m. 1832, när hans efterföljare Anders Ruth tog vid, endast två. Under åren 1843–1852 hade de döpta igen så gott som regelbundet fyra faddrar. Under Carl Gustaf Dahlgréns tid fr.o.m. våren 1853 till slutet av år 1856 fick varje döpt barn tre faddrar, åren 1857–1865 två faddrar och fr.o.m. början av år 1866, då det igen skedde ett prästbyte, fyra faddrar fram till slutet av år 1882. Under 1880-talet varierade antalet faddrar i huvudsak mellan tre och fyra. Barnen inom dessa släkter hade i stort sett lika många faddrar som alla andra barn som döptes i Kivijärvi församling under hela den undersökta perioden. Bland alla sockenbor kan man dessutom se att de utomäktenskapliga barnen fram till mitten av 1800-talet i regel fick fler faddrar än de barn som föddes inom äktenskapet. Denna tendens förändrades då man närmade sig 1900-talet: de barn som fötts utanför äktenskapet fick då klart färre faddrar än andra.[42]

38. Se även Sulin, *Kummivalinnat Hämeenkyrössä*, s. 58–60
39. Bringéus, *Svenska dopseder*, s. 69. Se även t.ex. Piilahti, *Aineellista ja aineetonta turvaa*, s. 239, 241; Sulin, *Kummivalinnat Hämeenkyrössä*, s. 25–27, 30–36.
40. Beträffande prästernas tjänsteperioder, se närmare Kotilainen, *Suvun nimissä*, Bilaga 3.
41. Under samma tid hade allmogebefolkningens barn i Norra Karelen under 1700-talet i allmänhet två faddrar, på vissa orter även tre. Laasonen, *Pohjois-Karjalan luterilainen kirkollinen kansankulttuuri*, s. 277.
42. Födelse- och doplängd för åren 1737–1890, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; SUKU. Se även Sulin (*Kummivalinnat Hämeenkyrössä*, s. 38–39), som konstaterar att barn som under 1700-talet föddes utanför äktenskapet fick färre faddrar än barn som föddes inom äktenskapet.

Det ser alltså ut som om prästbyten inom socknen har påverkat hur många faddrar som anlitades. Det är möjligt att en ny präst förde med sig nya vanor till församlingen. Å andra sidan väcker också de samtida bytena av präster och variationerna i fadderantalet frågan huruvida alla faddrar nödvändigtvis alltid bokfördes i doplängderna.[43] Det är möjligt att man endast omnämnde det ”minimiantal” dopvittnen som den kyrkliga administrationen under ifrågavarande period krävde, även om fler vittnen kanske var närvarande. Detta antagande styrks av att dopuppgifterna för en del barn har kompletterats med förkortningen ”m.fl.” för att visa att dopet hade bevittnats av flera personer.[44] Också fadderanteckningarna för tvillingar sprider ljus över hur faddrarna i praktiken antecknades i kyrkböckerna. För vissa tvillingpar har faddrarna inte delats upp mellan de båda barnen. Dessa var uppenbarligen faddrar för båda syskonen. För andra tvillingpar har faddrarna noggrant fördelats i förteckningarna på så vis att vartdera av barnen har sina egna faddrar. De båda barnens faddrar behöver ändå inte vara lika många till antalet. Dessutom kunde det ena barnet få till fadder ogifta personer medan det andra fick äkta par.[45] Av dessa anledningar får man konstatera att de doplängder som fungerar som källor även i bästa fall enbart ger en begränsad bild av de valmöjligheter som stod till familjernas förfogande då de bestämde sig för hur många faddrar ett barn skulle få.

Om barnen i Kivijärvi hade fyra faddrar, två av vartdera könet, fick faddrarna olika finskspråkiga beteckningar. Faddrarnas civilstånd var i sådana fall även viktigt. Under hela den undersökta perioden valde man helst ett etablerat, och gärna redan medelålders, gift par som fick beteckningen *isäkummi* (fi. *isä*=far, *kummi*=fadder) och *äitikummi* (*äiti*=mor). De två övriga faddrarna var på motsvarande sätt oftast yngre personer som inte nödvändigtvis var gifta. De kallades i sin tur för *tyttökummi* (*tyttö*=flicka, mö, jungfru) och *poikakummi* (*poika*=pojke, ungkarl).[46] Av dessa var det oftast *äitikummi* – eller *äetkummi* som hon

43. T.ex. i 1750-talets Sverige antecknades alla dopvittnen nödvändigtvis inte i doplängden. Bringéus, *Svenska dopseder*, s. 69.
44. Födelse- och doplängd för åren 1737–1890, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; SUKU.
45. Födelse- och doplängd för åren 1737–1959, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv.
46. Beteckningarna *isäkummi* och *äitikummi* motsvaras i äldre svenska närmast av orden

kallades på den lokala finska dialekten – som anförtroddes uppgiften att bära fram barnet till dopet, d.v.s. blev vad som på finska kallas *syli-kummi* (*syli*=famn).[47] Ålder innebar således i barnets föräldrars ögon en form av förtroendekapital för en fadder.

Fadderskapet var i stor utsträckning könsspecifikt. I allmänhet var faddrarna en aning oftare kvinnor än män, även om man särskilt i början av den undersökta perioden strävade efter att se till så att barnet fick både en kvinnlig och en manlig fadder. Ännu under 1700-talet hade alla barn i Kivijärvi en manlig fadder, men inte nödvändigtvis en kvinnlig. Fr.o.m. mitten av 1800-talet var faddern allt oftare kvinna än man. Fadderskapet höll på att i allt större utsträckning bli ett kvinnligt uppdrag. Förändringen syns allra mest i de fall där barnet hade tre faddrar. Vid sidan av en gudfar och en gudmor valde man, ju närmare modern tid man kommer, allt oftare en kvinna som tredje fadder. I de fall då barnet hade fyra faddrar valde man ändå ända fram till början av 1900-talet för det mesta två kvinnor och två män. Detta bruk var vanligt även därefter men ungefär en tiondedel av barnen fick i stället tre kvinnliga faddrar och en manlig.[48] Man utgick från att barnet skulle ha åtminstone en kvinnlig fadder eftersom en sådan kunde fungera som ett stöd för ett växande barn. Denna uppfattning utgick från kvinnans reproduktiva uppgifter.[49] Eftersom kvinnor födde barn uppfattades det även som naturligt för en kvinna att i egenskap av fadder ta sig an fostran av ett litet gudbarn.

Vilka metoder kunde föräldrarna då dra nytta av för att komma i besittande av det symboliska kapital som fanns inom olika samhälleliga nätverk? Inom den traditionella historieforskningen har man undersökt sådana frågor som antalet faddrar, deras könstillhörighet och ålder

”gudfar” och ”gudmor”. *Tyttökummi* och *poikakummi* har i äldre svenska sin motsvarighet i beteckningarna jungfrufadder och ungkarlsfadder.

47. Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely, 1, Kinnula 1 N och 4 N; KKA 3b. Kannonkoski, SKS, Helsingfors, Folkminnesarkivets ljudbandssamling; Intervjuer, H11. Kvinna. Född på 1930-talet i Kivijärvi samt H12. Kvinna. Född på 1930-talet i Kivijärvi, (31.7.2007).
48. Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; Födelse- och doplängd för åren 1931–1959, Kinnula församlings arkiv; Födelse- och doplängd för åren 1913–1959, Saarijärvi församlings arkiv, Saarijärvi, Kannonkoski församlings arkiv.
49. Hilkka Helsti, *Kotisynnytysten aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista* (Helsinki 2000); Anu Pylkkänen, *Trapped in Equality: Women as Legal Persons in the Modernisation of Finnish Law* (Helsinki 2009), s. 26–28, 37–53.

samt andra kriterier för valet av fadder.[50] Varje familj hade möjlighet till endast ett begränsat antal fadderskapsrelationer. Antalet avgjordes av hur många barn som fanns i familjen, tidpunkten för varje enskilt dop samt av var familjen levde och under vilken tid. I någon mån kan man även räkna barnets kön och syskonens inbördes födelseordning till de faktorer som i ett situationsbundet sammanhang begränsade det möjliga antalet faddrar i en familj.[51] För att få en bättre bild av processen bakom valet av faddrar är det emellertid också viktigt att granska den livssituation som rådde vid tidpunkten för valet samt den omgivande sociala miljön. I detta sammanhang måste man försöka avgöra om valet säger mer om föräldrarnas egna aktuella målsättningar inom samfundet än om deras strävan att genom valet av faddrar trygga barnets intressen med tanke på framtiden. Det är förstås också möjligt att man försökte främja båda dessa ändamål genom faddervalet.

En analys av fadderskapsrelationerna kan visa på vilka strategiska sociala nätverk som existerade mellan samhällsmedlemmarna och till hurudana sociala sammanhang en familj önskade anknyta.[52] Fadderskapsnätverken var inte nätverk som aktörerna fortgående kunde arbeta på att utveckla eftersom nya faddrar bara kunde knytas till nätverket då familjen utökades med ett nytt barn. Valet av faddrar var snarare en ganska sällsynt händelse som bara krävde en insats efter en barnfödsel. Detta innebär emellertid inte att faddervalen inte skulle ha varit en form av medvetet och långsiktigt strategiskt samhälleligt agerande.

På landsbygden kom faddrarna sällan långt bort ifrån. De var för det mesta släktingar, grannar eller bybor, och de bodde ända fram till 1900-talet för det mesta inom samma socken. Det var personer som barnets föräldrar även i andra vardagliga situationer kom i kontakt med. Inom den evangelisk-lutherska kontexten var fadderskapet närmast en form av rituellt och andligt band, men fadderskapet kunde vid sidan av vänskapsband även förstärka nätverken mellan släkting-

50. T.ex. Pentti Lempiäinen, *Kastekäytäntö Suomen kirkossa 1500- ja 1600-luvulla*.
51. SUKU.
52. Tom Ericsson, 'Godparents, witnesses, and social class in mid-nineteenth century Sweden', *The History of the Family* 5 (2000:3), s. 278–284; Julie Hardwick, *The Practice of Patriarchy: Gender and the Politics of Household Authority in Early Modern France* (Pennsylvania 1998), s. 159–160.

ar.[53] Föräldrarna bjöd gärna nära släktingar och sina vänner till att bli faddrar. En sådan inbjudan förstärkte redan existerande sociala band såsom gemensam samhällsställning, yrkeskollegialitet eller olika former av ekonomisk avhängighet eller beroende.[54] Därtill kunde man också skapa nya nätverk med hjälp av fadderskap. Vid sidan av släktingar var faddrar en viktig inkörsport till sociala nätverk och därför var det inte oväsentligt vilka personer som utsågs till barnets faddrar: genom dessa kunde helt nya kontakter till samhällets olika skikt öppnas för barnets familj. Förutsättningarna för fadderskapsstrategierna påverkades bl.a. av hur brett föräldrarnas sociala nätverk var från tidigare och vilka samhälleligt betydelsefulla personer som redan ingick i det. Det var även avgörande hur ändamålsenliga de utvalda faddrarna var för att nätverken skulle bildas i enlighet med de tänkta målsättningarna.

Till fadder inbjöds ofta också sådana personer som man önskade knyta kontakter till över ståndsgränserna. I sådana fall handlade det inte om någon vardaglig bekantskap utan snarare om ett slags hedersbetygelse som riktades mot en person som stod högre upp i ståndshierarkin. För den person ur ett högre stånd som accepterade ett sådant fadderskap var fadderskapet i sin tur en gest av välvilja. Att bjuda en person från ett högre stånd till fadder var ett sätt att visa aktning och respekt. Av sådana faddrar kunde man därtill kanske också förvänta sig att de i större utsträckning än andra faddrar skulle kunna hjälpa sitt gudbarn i kraft av sin ekonomiska situation eller sin högre status.

Ett annat sätt att visa respekt för personer som stod högre inom hierarkin var att ge sitt barn samma namn som denna person. I det patriarkaliska tidigmoderna samhället hade föräldrar ur de lägre samhällsklasserna såsom landsbygdens torpare, backstugusittare och obesuttna för vana att ge sina barn samma namn som ståndsfamiljernas eller de besuttna böndernas barn. Daglönare och andra tillfälligt anställda arbetare var i synnerhet beroende av de besuttna jordägarna på lands-

53. SUKU; Bringéus, *Svenska dopseder*, s. 70; Ericsson, 'Godparents, witnesses, and social class', s. 276.

54. Se även Guido Alfani & Vincent Gourdon, 'Entrepreneurs, formalisation of social ties and trustbuilding in Europe, 14th–20th centuries', Dondena working paper no. 25, March 2010, http://portale.unibocconi.it/wps/wcm/connect/Centro_Dondena/Home/Working+Papers/Working_Paper_25_CdR_Dondena.

bygden som i stor utsträckning styrde över deras inkomstmöjligheter och boningsplats. Av den orsaken var det viktigt att försöka hålla sin arbetsgivare vänligt inställd till den egna familjen.[55] En fadder med en högre samhällsställning ansågs även ha större möjligheter att hjälpa fram sitt gudbarn i livet och därför kunde man även hoppas på en sådan insats när man valde en fadder ur ett högre stånd.

Strategin att ge sitt barn samma namn som faddern är särskilt tydlig i mitt forskningsmaterial. Vid sidan av de närmaste släktingarna hörde faddrarna till de viktigaste förebilderna vid valet av förnamn. På detta sätt kunde man utvidga barnets sociala band till personer med samma namn även utanför släkten. Också personnamn kunde inom de sociala nätverken bli en form av symboliskt kapital som gick i arv från en medlem av lokalsamhället till en annan.[56] Barn som vid dopet gavs samma namn som sin fadder är ett konkret exempel på hur man kunde tillägna sig kulturellt kapital på ett strategiskt sätt. Den förälder som gav sitt barn samma namn som någon annan visade aktning och respekt för personen i fråga. Genom att låta sitt barn bli namne med någon annan kunde man dock också försöka förverkliga andra sociala och ekonomiska strategier av mer tillfällig art.[57]

I de fall där barnet gavs samma namn som en fadder påverkades valet av fyra faktorer med vidhängande följder: faddrarna utsågs för det mesta bland släktingar, vänner eller andra personer som på något sätt var bekanta eller betydelsefulla för föräldrarna. Föräldrarna hade därmed för det mesta redan fått ett positivt intryck som väckte förtroende för dessa personer. Faddern kunde antingen ha personliga egenskaper och ett lynne som föräldrarna uppskattade, eller besitta en bemärkt position inom samhället. Föräldrarnas förtroende för faddern ledde också till att man ofta valde just det förnamn för sitt barn som den tilltänkta faddern hade.[58] Kivijärviborna uppger i minnesupp-

55. Kotilainen, *Suvun nimissä*, s. 112–114; Kustaa H. J. Vilkuna, *Arkielämää patriarkaalisessa työmiesyhteisössä. Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa*, Historiallisia Tutkimuksia 196 (Helsinki 1996), s. 42, 80–81.
56. Beträffande de betydelser som förknippades med namn som gått i arv från tidigare generationer, se även Sofia Kotilainen, 'An inherited name as the foundation of a person's identity: How the memory of a dead person lived on in the names of his or her descendants', *Thanatos* 2012:1, http://thanatosjournal.files.wordpress.com/2012/03/kotilainen_inherited-name_thanatos-20121.pdf.
57. SUKU; se även Sofia Kotilainen, *Suvun nimissä*, s. 244–245.
58. Bild 1.

teckningarna att barnet kunde namnges efter sin fadder ifall faddern hade ett förnamn som föräldrarna upplevde som passande för barnet.[59] Ett annat alternativ var att inom den närmaste kretsen hitta en potentiell fadder med samma namn som det man hade för avsikt att ge sitt barn. Ibland kunde en fadder till och med framföra namnönskemål till barnets föräldrar: ”Om ni döper barnet med det här namnet ställer jag upp som fadder.”[60]

BILD 1. Påverkningsförhållanden mellan fadder och barn vid namnval

Inom de släkter som jag har undersökt fick faddrarna flest barn uppkallade efter sig under 1700-talet. Ännu under 1800-talet fick ungefär en tredjedel av de döpta barnen ärva sitt namn av en fadder, men andelen sjönk fr.o.m. mitten av århundradet stadigt och i början av 1900-talet var det bara drygt sex procent av barnen som fick namn efter en fadder. Det finns inga stora skillnader mellan könen, men flickorna fick ändå alltid i något större utsträckning namn efter sin fadder än pojkarna. Under hela den undersökta perioden var det fler barn som döptes efter en fadder än efter någon av sina föräldrar. Under 1900-talets första årtionden blev det hela tiden mindre populärt att döpa sitt barn efter faddern.[61]

59. Kirkollisen kansanperinteen yleiskysely, 1. Kinnula 6 N, SKS, Helsingfors, Folkminnesarkivets ljudbandssamling.
60. Intervjuer, H3 (1. 2. 2006).
61. Tabell 1.

Tabell 1. Barn med samma namn som en fadder i de undersökta släkterna 1737–1959

	Pojkar		Flickor		Sammanlagt	
Årtionden	N	%	N	%	N	%
1737–1799	48	48	51	44	99	46
1800–1849	133	34	139	37	272	36
1850–1899	161	18	184	19	345	18
1900–1959*	56	6	41	5	97	6
Sammanlagt	398	18	415	18	813	18

* Uppgifter för åren 1917–1918 saknas i tabellen. N anger hur många barn från de undersökta släkterna som under den aktuella tidsperioden fick samma namn som en fadder. Källor: Doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; SUKU.

Rent generellt är det inte möjligt att klart dela in en enskild familjs fadderval efter huruvida faddrarna rekryterades ur den egna släkten eller utanför den – ett barn kunde ha faddrar som tillhörde båda kategorierna. Med hjälp av ett enda barns eller en enda familjs fadderrelationer kunde man knyta väldigt varierande slag av nätverk till närområgivningen. Dessutom var det fullt möjligt att redan för ett enda barn välja faddrarna utgående från väldigt olika motiv varvid flera olika motiveringar kunde tillämpas.[62] Av den här orsaken är det viktigt att dels granska faddervalen ur många olika synvinklar, dels studera de olika familjernas fadderval som en helhet för att man i undersökningen skall kunna beakta alla de orsaker som motiverade föräldrar i det förflutna då de valde faddrar för sina barn.

Tidigare historieforskning har fokuserat på att undersöka de ekonomiska aspekterna av fadderskap samt fadderskapets koppling till ståndstillhörighet och social position. Förtroende är för sin del en form av symboliskt kapital som gjorde sig gällande inom en stor del av fadderskapsrelationerna oberoende av vilket stånd eller vilken samhällsgrupp föräldrarna representerade. Av den anledningen handlar fadderskapsstrategierna inte enbart om en önskan att vinna ekonomiska fördelar eller inträde i samhälleliga nätverk på en högre social nivå. En viktig hörnsten i alla fadderskapsrelationer var även den samhälleliga växelverkan samt ett mått av aktning och respekt mellan aktörerna – även om det kanske i vissa fall också handlade om ett spel för kulisserna i akt och mening att uppnå personliga fördelar.

62. SUKU; Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv.

Fadderskapsstrategier bland föräldrar som delvis förlorat det samhälleliga förtroendet

En person som i samfundets ögon framstod som pålitlig, betrodd eller förtroendeingivande, levde och handlade på ett sätt som gjorde att hans handlingar var till allmän nytta för samfundets övriga medlemmar, eller åtminstone på ett sådant sätt att han eller hon inte förorsakade skada eller nackdelar för andra. Om det samhälleliga förtroendet för en individ rubbades medförde detta långvariga inverkningar på hans eller hennes framtida sociala relationer. Om det samhälleliga förtroendet för en individ försämrades skedde detta oftast som en konsekvens av oövervägda handlingar.[63] Förtroendet kunde också rubbas genom ett sådant beteende som ur samfundets synvinkel ansågs ofördelaktigt, vilket för det mesta ledde till någon form av bestraffning. En sådan form av bestraffning kunde vara att uteslutas från de gemensamma nätverken.

Ett exempel på föräldrar vars samhälleliga förtroende delvis hade gått förlorat var sådana mödrar vars rykte hade fått sig en törn genom ett utomäktenskapligt barn. I det tidigmoderna samhället var en kvinnas heder knuten till familjen och släkten samt till hur väl hon lyckades uppfylla sina uppgifter som hustru och mor. Enligt såväl den teologiska världsbilden som den allmänna synen i samhället, var kvinnans viktigaste och mest accepterade uppgift att reproducera det mänskliga släktet genom att föda barn samt ta hand om hemmet och barnens fostran. En mor förväntades flitigt sköta sina sysslor och lyda sin man. Oberoende av om kvinnan var gift eller inte var hennes sexuella sedlighet det viktigaste måttet på kvinnans hederlighet inför samfundet.[64] Ur samfundets synvinkel var det önskvärt att föräldrarna ingick äktenskap innan barnen föddes. Därför förekom det ofta både moraliska, juridiska och sociala påtryckningar för att få en kvinna som väntade barn att antingen gifta sig med barnets far eller med någon annan lämplig fästmanskandidat för att undvika den skam som ett oäkta barn medförde.

---

63. Gambetta, 'Can We Trust Trust?', s. 217–218.
64. Natalie Zemon Davis, *Society and Culture in Early Modern France* (Stanford, California 1977[1975]), s. 93–94; Grethe Jacobsen, 'Nordic Women and the Reformation', Sherrin Marshall (ed.), *Women in Reformation and Counter-Reformation Europe: Public and Private Worlds* (Bloomington and Indianapolis 1989), s. 47–67.

Av alla barn som döptes i Kivijärvi under den aktuella undersökningsperioden föddes ca sju procent utanför äktenskapet. Det var emellertid först under 1840-talet som de utomäktenskapliga barnen utgjorde mer än fem procent. Antalet utomäktenskapliga födslar var högst under 1870-talet och utgjorde då nästan tio procent av alla födslar, men sjönk därefter för att under 1900-talets första årtionden utgöra ungefär åtta procent av alla döpta barn. Ca 45 procent av alla utomäktenskapliga barn som inte genomgick nöddop, erhöll fler än två faddrar. Ungefär 27 av dessa utomäktenskapliga barn hade fyra faddrar eller fler. Detta var en anmärkningsvärd prestation med tanke på att det kunde vara svårt att hitta faddrar utanför den närmaste släkten p.g.a. den skam som var förknippad med barnets födsel. Av de icke nöddöpta barn som under samma tid föddes inom äktenskapet hade ungefär 44 procent fyra faddrar eller fler. Som mest kunde ett utomäktenskapligt barn få mellan sju och nio faddrar.[65]

Även namngivningen följde andra principer bland de utomäktenskapliga barnen i Kivijärvi än bland dem som fötts inom äktenskapet. Under hela perioden fick ungefär 15 procent av de utomäktenskapliga barnen samma namn som en fadder. Under 1700-talet och fram till slutet av 1800-talet fick ca 20–25 procent av de utomäktenskapliga barnen samma namn som sin fadder. Därefter var andelen bara sju procent. Det var ofta släktingar som ställde upp som faddrar för ett utomäktenskapligt barn eftersom fadderskapet hade kunnat vara pinsamt för en person som inte hörde till familjen. I stället för namn efter personer som inte tillhörde familjen gav man därför barnet namn som förekom inom släkten. Man kan se att under början av 1900-talet, då antalet barn som döptes efter en fadder i allmänhet minskade inom hela samfundet, var det aningen vanligare bland de utomäktenskapliga barnen i de släkter som jag undersökt att ges samma namn som en fadder.[66]

De utomäktenskapliga barnens mödrar hade i ljuset av de bevarade källorna åtminstone fyra olika strategier att välja mellan för att skapa ett nätverk av närstående för sina barn. Det handlade om strategier förknippade med antingen ett socialt eller ekonomiskt kapital,

65. Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv.
66. Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; SUKU.

samhällelig position och status samt olika former av kulturellt kapital eller kunskapskapital. Behovet var särskilt akut i de situationer då modern inte senare gifte sig med barnets far. Ofta försökte mödrarna söka understöd för barnets underhåll av barnafadern: antingen genom en överenskommelse mellan föräldrarna eller, om en sådan inte kunde nås, på juridisk väg.

I första hand fungerade antingen morföräldrarna eller andra släktingar till modern som faddrar för utomäktenskapliga barn under hela undersökningsperioden. För att skapa sociala och ekonomiska nätverk för barnet tog man på detta sätt hjälp av moderns egen familj. I sådana fall var det också vanligt att barnet fick ett namn som gick i arv inom släkten. De mödrar som förlitade sig på sin egen familj bjöd i mycket liten mån in personer som inte tillhörde släkten att bli faddrar. T.ex. var torparna Matts Herranen och Kaisa Mård faddrar till Maija Liisa Herranens son Victor som föddes 1859. Den obesuttna kvinnan Anna Maija Kotilainen bad för sin del år 1845 änkan Anna Maija Kotilainen, med vilken hon var kusin i tredje led, att bli gudmor till sonen Zachris. I de släkter som jag har undersökt var det också möjligt att ett barn som fötts utanför äktenskapet fick en utomäktenskaplig dotter som även i sin tur fick en dotter utanför äktenskapet. Ur några av familjernas perspektiv var det således vanligt att åtminstone familjens första barn föddes innan ett äktenskap hade ingåtts. Ofta tillhörde dessa familjer lokalsamhällets lägsta sociala skikt, men alltid handlade det inte bara om den obesuttna andelen av befolkningen. I en av familjerna var det ända fram till slutet av 1800-talet brukligt att i generation efter generation erbjuda mormodern till barn som föddes utanför äktenskapet att bli fadder. Mormodern var den enda person som representerade släktens kontinuitet i en familj där fäder och farfäder saknades.[67] I allmänhet strävade man efter att förstärka det utomäktenskapliga barnets band till sin mors släkt i fall faderns släkt inte kunde, eller åtminstone inte offentligt ville erkänna barnet.

En annan viktig strategi bland befolkningen i hela socknen var att de ogifta mödrarna försökte se till att deras barn fick så inflytelserika faddrar som möjligt: exempelvis ståndspersoner eller välbeställda bönder. Ett alternativ till detta var också att försöka skaffa barnet så många faddrar som möjligt. På 1750-talet var församlingens klockare t.o.m.

67. SUKU.

fadder för ett par av socknens utomäktenskapliga barn. Och när dottern till den obesuttna Hedda Liimatainen döptes 1872 fanns socknens länsman och pastorsadjunkt bland faddrarna. Särskilt de ogifta mödrar som tillhörde landsbygdens obesuttna dagsverksarbetare och som bodde långt ifrån sin hemby, bjöd också ofta in sina närmaste bekanta för att vid sidan av personer ur den egna familjen bli faddrar.[68] På det här sättet försökte man kompensera svagheter och brister i det ”faderlösa” barnets sociala nätverk och jämna vägen för barnets framtid. Det handlade alltså framför allt om en strategi med inriktning på att knyta kontakter till personer med samhällelig status, som även i framtiden kunde vara till social eller ekonomisk nytta för barnet och dess familj.

Jämfört med de flesta övriga församlingsbor hade kaplanens och kyrkoherdens familjer ett stort ekonomiskt och kulturellt kapital. Därtill tillhörde de toppen av landsbygdssamhällets sociala hierarki. Den sammanlagda tyngden av de olika former av kapital som stod till deras förfogande var i en helt annan kategori än de andra familjernas.[69] För landsbygdens obesuttna var det dels en gammal tradition, dels en gest av artighet, uppskattning eller förtroende att bjuda in en medlem av prästfamiljerna till fadder. En sådan gest kunde eventuellt också medföra någon förmån för inbjudaren i samband med skötseln av de gemensamma församlingsärendena. Om ett barn vid dopet gavs samma namn som någon av prästgårdens invånare bidrog detta till att förstärka bilden av prästens position som en aktad och inflytelserik medlem av lokalsamhället. En sådan gest kunde senare ge upphov till en motsvarande nytta för denne namne och hans familj.[70] Under tidigmodern tid var prästfamiljernas förnamn den viktigaste källan till nya namn som infördes bland barnen i de släkter som undersökts.[71]

År 1772 skrev en underlydande till den första kaplanen i Kivijärvi ett klagomål över dennes sätt att sköta sin tjänst. Enligt klagobrevet var kaplan Wikman ofta på dåligt humör. Han drack sig redlöst be-

68. Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv Jyväskylä landsarkiv; SUKU.
69. Pierre Bourdieu, ’What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups’, *Berkeley Journal of Sociology: A Critical Review* 32 (1987), s. 4.
70. Jfr Leonore Davidoff & Catherine Hall, *Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class, 1780–1850* (London 1988[1987]), s. 121–122.
71. Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; SUKU; Kotilainen, *Suvun nimissä*, Bilaga 3.

rusad nästan varje dag och kunde inte ta hand om sin församling eller predika. På Mikaelidagen körde han t.o.m. ut församlingsborna ur kyrkan. När han var berusad var det svårt att förstå vad han sade: han blandade ihop bönerna och epistlarna med varandra och på sina resor i socknen kunde han enligt klagomålen spy och kräla omkring som ett svin medan han predikade på svenska för de finskspråkiga bönderna.[72] Fastän prästfamiljerna var populära faddrar innebar detta således inte nödvändigtvis att kaplanen eller kyrkoherden var en omtyckt man inom lokalsamhället.[73] Trots kaplan Wikmans beteende stod t.ex. hans hustru Beata Argillander ändå fadder för 22 barn i Kivijärvi. Hon inbjöds t.o.m. att bli fadder ännu några gånger efter att det ovan citerade klagomålet framförts.[74] Lokalsamhället ser generellt ut att ha sympatiserat med prästfrun, även om ingen flicka under denna tid döptes till Beata inom exempelsläkterna Kotilainen och Hakkarainen. Å andra sidan är det också möjligt att namnet Beata blev oanvänt p.g.a. att en anmoder med samma namn inom släkten Kotilainen från Kivijärvi uppenbarligen inte framkallade några varma minnen hos en del av släkten. Namnet Beata blev således aldrig ett populärt namnalternativ för släktens döttrar.[75]

Mitt forskningsmaterial visar att det också var möjligt att knyta närmare band mellan gudbarn och fadder genom att ge det oäkta barnet samma namn som faddern. T.ex. kan man nämna den utomäktenskapliga dottern till Anna Jacobintytär från Penttilä i Kivijärvi som döptes i maj 1775. Flickan fick i dopet namnet Anna Sofia liksom sin mor, men också faddern Anna Kinnunen hade samma namn. På detta sätt valde modern dels ett namn som fanns inom släkten, dels en fadder med samma namn.[76] Det samhälleliga förtroende som ett dylikt namnval signalerade var bara ett av många sätt att skapa fadderskapsstrategier.

---

72. Gunnar Suolahti, *Suomen pappilat 1600- ja 1700-luvuilla* (Porvoo 1912), s. 192. (Källa: Borgå domkapitels arkiv, brev från Joh. Kahelins 19. jan. 1772.)
73. Beträffande ansträngda förhållanden mellan prästerskapet och folket, se exempelvis Kustaa H. J. Vilkuna, *Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta*, Historiallisia Tutkimuksia 229 (Helsinki 2005), s. 412–435.
74. Födelse- och doplängd för åren 1750–1780, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv.
75. Protokoll fört vid prostvisitation den 18.3.1666, Viitasaari församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; SUKU.
76. Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv.

Ett fadderskap och ett gudbarn med samma namn som faddern var emellertid två starka signaler om samhälleligt förtroende.

Utomäktenskaplig börd påverkade också föräldrarnas val av förnamn för sina barn på andra sätt. Det var ett strategiskt val att ge ett utomäktenskapligt gossebarn faderns förnamn, såväl som att låta bli att göra det. Genom sådana handlingar kunde man antingen försöka bevisa faderskapet eller förneka mannens betydelse för barnets framtid. Utomäktenskaplig börd begränsade möjligheterna att ge barnet ett förnamn ur faderns släkt; i synnerhet om fadern inte offentligt hade erkänt faderskapet utan förblev ”okänd” ur myndigheternas synvinkel. Att ge barnet ett namn efter den förmodade fadern kunde ändå vara ett sätt att få denne att betala underhåll för barnet. På det här sättet kunde modern dra nytta av namnvalet som en form av ekonomisk strategi för att främja det faderlösa barnets framtid. Det uppfattades som en form av tungt vägande bevis på biologiskt släktskap om ett barn gavs samma namn som den förmodade fadern eller dennes föräldrar. [77]

Det fanns emellertid också situationer då modern inte ville att barnets namn på något sätt skulle påminna om fadern och hans släkt. Vid namngivningen av utomäktenskapliga barn var det ofta namnskicket på mödernet som fick en större betydelse, liksom det också var vanligare att rekrytera faddrar från moderns släkt. Eftersom de utomäktenskapliga barnens mödrar i princip ensamma bestämde barnets namn kan man anta att namnvalen för dessa barn i större utsträckning reflekterade mödrarnas egen tankevärld än namnskicket bland de barn som föddes inom äktenskapet. Situationen var dock inte alltid helt entydig: namnvalet kunde också påverkas av moderns närstående på precis samma sätt som i de familjer där föräldrarna hade ingått äktenskap med varandra. Det förekom även att utomäktenskapliga barn fick mycket nymodiga namn som inte alls anknöt till namnskicket ens inom moderns släkt.[78]

---

77. Kotilainen, *Suvun nimissä*, 220–222; se även närmare Sofia Kotilainen & Pasi Saarimäki, ’Paikallisyhteisö aviottoman äidin tukena 1800-luvun lopun sisäsuomalaisella maaseudulla’, Jari Eilola & Laura-Kristiina Moilanen (toim.), *Yhteisö* (opublicerat artikelmanuskript).
78. SUKU; Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; Födelse- och doplängd för åren 1913–1959, Kinnula församlings arkiv samt födelse- och doplängd för åren 1931–1959, Saarijärvi församlings arkiv, Saarijärvi, Kannonkoski församlings arkiv.

På nyårsdagen 1846 döptes torpardottern Stina Puranens utomäktenskapliga dotter Stina Amalia. Barnet hade fyra faddrar; två manliga och två kvinnliga, men hon döptes inte efter någon av dessa. I stället förenade namnvalet två andra strategier. Barnets första namn blev det samma som moderns, men inte det andra. Detta skedde antagligen för att det skulle bli lättare att skilja på mor och dotter. Det namn som barnet ärvde efter sin mor hänförde sig till släkttraditionerna, men det andra namnet var nyaste nytt inom namnmodet. Schillers dikt ”Amalia” publicerades nämligen 1844 i tidningen *Saima* och senare på nytt i *Kanava* 1846. I och med detta kom namnet Amalia, som hade funnits i almanackan sedan 1740-talet, igen på modet i Finland. Åren 1777–1928 var Amalias namnsdag förlagd till april. T.ex. i Kivijärvi socken var namnet dock ännu tämligen ovanligt vid tidpunkten för Stina Amalias dop. De synligaste bärarna av detta namn inom lokalsamhället var två klockardöttrar: Amalia Gustafva Kahelin som hade döpts 1829 och Amalia Gustafva Svedberg som döptes 1837. Den senare av dessa två klockardöttrar var eventuellt döpt efter den andra. Innan Stina Puranen namngav sin dotter hade en annan liten flicka från Saarenkylä by fått namnet i andranamn och en annan utomäktenskaplig flicka från Kivijärvi hade fått namnet som sitt första namn.[79] Dylika förnamn på modet var ett sätt för ogifta mödrar att påbörja en ny namntradition inom den egna familjen och närmaste kretsen. Valet av ett nymodigt namn innebar således att man övergav namntraditionerna inom släkten, men sättet att välja faddrar moderniserades däremot inte i samma takt. De ogifta mödrarna tydde sig ända fram till 1900-talet till traditionella handlingsmönster för sådana undantagssituationer.

Ömsesidigt förtroende – en central beståndsdel i fadderskapsstrategierna

Det symboliska kapitalet bidrog väsentligt till hur de lokala nätverken skapades och upprätthölls. När en person ur näromgivningen utsågs till fadder gav föräldrarna samtidigt uttryck för ett förtroende för denna person. Fadderskapsstrategierna berättar om de normer och värderingar som rådde inom det lokala samfundet. Fadderskapets betydelse kunde variera beroende på tidsperiod, släktens och familjens storlek,

79. Födelse- och doplängd för åren 1737–1939, Kivijärvi församlings arkiv, Jyväskylä landsarkiv; Kustaa Vilkuna, *Etunimet* (toim. Pirjo Mikkonen), 4. uudistettu painos (Helsinki 2005[1976]), s. 40.

barnets föräldrars och faddrars ålder eller samhälleliga position samt den lokala kulturen. Föräldrar kunde uppnå sociala målsättningar och förmåner av betydande art genom att dra nytta av det symboliska kapital som fadderskapet utgjorde inom de lokala samhällsnätverken. Trots detta försökte man i allmänhet alltid skapa fadderskapsrelationer med tanke på ett längre tidsperspektiv, även om gudbarnet och fadderns relation i praktiken kanske inte förblev lika tät genom hela livet. Genom att skickligt välja faddrar kunde exempelvis mödrar till utomäktenskapliga barn säkerställa att barnet i stället för en far kunde räkna med stöd och trygghet i form av flera faddrar.

Mödrar till utomäktenskapliga barn hade ett flertal mångsidiga strategier till sitt förfogande för att förbättra framtidsutsikterna för sitt barn med hjälp av symboliskt kapital. I bakgrunden fanns alltid en oro för hur barnet skulle klara sig i världen utan stöd från en fars släkt. Med hjälp av fadderrelationer försökte man kompensera barnets svaga samhälleliga relationer och inte minst avsaknad av familjerelationer från faderns sida. Mödrarna lyckades i stället åtminstone på kort sikt framgångsrikt skapa ersättande nätverk inom närmiljön. I synnerhet moderns egen släkt, men också prästerskapet och andra ståndspersoner, var i dessa sammanhang populära som faddrar. Med hjälp av artiga gester som namnval och fadderskap kunde man försöka komma i de högre ståndens gunst. I de ogifta mödrarnas fall kunde det också tolkas som ett sätt att visa ånger på ett symboliskt sätt och därigenom blidka prästerskapet som i sin tur hade ett inflytande över de övriga medmänniskornas moral.

Fadderskapsstrategierna var överlevnadsmetoder som emellertid inte alltid gav resultat över längre tid. Det fanns inga garantier för att en fadder som vid tiden för barnets dop ofta redan var i medelåldern eller äldre, skulle kunna vara till någon hjälp när barnet så småningom blev vuxet. Yngre faddrar kunde för sin del flytta bort från orten redan innan barnet hade kommit upp i konfirmationsåldern. För ståndS- och tjänstemannafamiljer var en liten, avsides belägen landsortssocken ofta bara en etapp i början av karriären som exempelvis präst eller länsman. I det lokalsamhälle som jag har undersökt var det mer en regel än ett undantag att så skedde. Det betydde att utdelningen på den investering som det innebar att döpa sitt barn efter en ståndsperson inte nödvändigtvis blev långvarig. Det skulle därför vara nödvändigt att undersöka fadderskapsrelationernas utveckling för varje barn under en längre tid

och ända fram till fadderns död för att komma fadderskapets långsiktiga inverkan på barnets liv på spåren, men en sådan undersökning har inte varit möjlig inom ramarna för denna uppsats. Särskilt viktigt skulle det vara att studera hur nära växelverkan mellan gudbarnet och dennes faddrar var i det vardagliga livet och vilken betydelse denna växelverkan i praktiken fick, samt huruvida en sådan social växelverkan kunde sträcka sig över flera generationer. Oberoende av vad som i övrigt skedde fick exempelvis ett barn som döptes efter sin fadder bära detta namn under hela sitt liv. Strategin att döpa barnet efter faddern fick därmed åtminstone verkligt långsiktiga verkningar ur barnets egen synvinkel.

Det är viktigt att studera fadderskap med hjälp av en genealogisk metod eftersom man annars riskerar att inte identifiera släktskap mellan barnet och dess faddrar (eller mellan faddrarna sinsemellan) ifall det inte framgår direkt av doplängderna. Med hjälp av kollektivbiografisk forskning kan man spåra de nätverk och strategier som förekom inom lokalsamhället. Metoden är särskilt viktig då man studerar utomäktenskapliga barn eftersom den klarlägger vilka vardagliga överlevnadsstrategier som stod till mödrarnas förfogande. Förtroendet inom fadderskapsrelationerna uppstod i hög grad ur den känsla av bekantskap och trygghet som valet av släktingar och grannar till fadderuppdraget bidrog till att skapa. Fadderskapet var ett uttryck för ömsesidigt samhälleligt godkännande liksom det var ett uttryck för förtroende att döpa barnet efter faddern. Fadderns position inom samhället och personliga kapital, antingen det var materiellt eller symboliskt, gjorde att han eller hon uppfattades som pålitlig. Därtill hade fadderns position i lokalsamhället också en betydelse med tanke på vilket samhälleligt förtroende som kom barnet och dess föräldrar till del, eftersom en fadder med gott rykte spillde över en del av förtroendet på gudbarnet och gudbarnets familj.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att immateriellt symboliskt kapital bidrog till att skapa fadderskapsnätverken över århundradena. En allmän betroddhet och ett ömsesidigt förtroende var centrala kriterier då man utsåg faddrar för ett nyfött barn. Med hjälp av det empiriska materialet kan man se att betydelsen av ett ömsesidigt förtroende utgör en långvarig trend inom finländska fadderskapsrelationer, och sträcker sig från tidigmodern tid till den moderna tidens genombrott. Som sådant var förtroendet inom fadderskapsrelationen också särskilt betydelsefullt med tanke på det allmänna

förtroendet för barnets övriga släktingar. Dylika förtroendestrategier baserade sig dock i huvudsak på information som insamlats under en kort tid. I de samhälleliga relationerna mättes nämligen förtroendet för en individ hela tiden på nytt; både barnet och barnets föräldrar och faddrar kunde i något skede av livet förlora sitt goda rykte. Därför var förtroendet något som hela tiden måste upprätthållas i samband med alla övriga handlingar inom samfundet. Ett gott rykte eller anseende, liksom samfundets aktning och förtroende, var förvisso i allmänhet komponenter som krävdes för att upprätta samhälleliga nätverk men en avsaknad av dessa egenskaper var inte ens under tidigmodern tid tillräckligt för att driva en person till undergång. Det fanns alltid möjligheter att upprätta alternativa överlevnadsstrategier inför framtiden. En uppsättning samhälleligt betrodda faddrar kunde exempelvis styra utvecklingen för ett barn som fötts utanför äktenskapet i önskvärd riktning, trots att moderns rykte hade fått sig en törn p.g.a. barnets födelse. Om faddrarna valdes med omsorg bildade de ett nätverk som utgjorde en källa till socialt kapital för det nyfödda barnet: ett nätverk som i bästa fall kunde komma att sträcka sig över flera generationer.